



JAHON MOLIYAVIY – IQTISODIY INQIROZI OQIBATLARINI BARTARAF ETISH SHAROITIDA SAYYOHLIK XIZMATINI KENGAYTIRISH VA MILLIY SAYYOHLIK TIZIMINI RIVOJLANTIRISHNING ASOSIY JIHLATLARI

Almizayev Sanjar

Nizomiy nomidagi TDPU

Tarix fakulteti 4-bosqich talabasi

Annotatsiya: Iqtisodiyotni erkinlashtirish va islohotlarni yanada chuqurlashtirish jarayonida mamlakatimiz iqtisodiyotida erishilgan yutuqlarni atroflicha tahlil etish, mavjud muammo va kamchiliklarni batamom bartaraf etish hamda iqtisodiyotni rivojlantirish usullarini ilg'or xorijiy tajribalardan samarali foydalanish orqali yanada takomillashtirish masalalari ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: iqtisodiy inqiroz, Sayyohlik, turizm, transmilliy kompaniyalar, moliyaviy, oziq – ovqat, mehmonxona, investitsiya, turistik korxonalar.

Ma'lumki, 2007 – yilda boshlanib hatto ayrim mamlakatlada bugungi kunda ham davom etayotgan jahon moliyaviy – iqtisodiy inqirozi jahon iqtisodiyotining deyarli barcha sohalariga salbiy ta'sir ko'rsatdi¹. Bu inqiroz natijasida juda ko'p yetuk rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlarning makroiqtisodiy ko'rsatkichlari tushib ketishiga, ularning tashqi qarzi YaIMning ancha sezilarli ulushini tashkil qilishiga, byudjet defitsitini oshib ketishiga olib kelmoqda. Bundan tashqari ko'plab yirik, transmilliy kompaniyalarning moliyaviy – iqtisodiy holati yomonlashuvi, ularning bankrotlik holatlari yuzaga kelishi holatni yanada yomonlashtirmoqda. Bu kabi muammolarni bartaraf etish uchun ko'plab davlatlar soliq yukini ko'tarish va ijtimoiy himoyani pasaytirish, davlat ishchilari sonini qisqartirish, ularga to'lanadigan ish xaqi miqdorini kamaytirishga, yirik kompaniyalar minglab ishchilarini ishdan bo'shatishga, yoki ish xaqini qisqartirishga majbur bo'lishmoqda. Bunday salbiy holatlar, o'z navbatida, aholi daromadlarini qisqarishiga olib kelmoqda. Sayyohlik yoki turizm shunday iqtisodiy sohaki unga talab qachonki insonlar o'zlarining birinchi darajali ehtiyojlari, ya'ni oziq – ovqat, kiyim – kechak, turar joy, sog'liqni saqlash, o'qish va boshqa shu kabi talablarini qondirishdan so'ng ma'lum miqdordagi mablag'lari mavjud bo'lgandagina paydo bo'ladi. Demak

¹ Prezident I.A.Karimovning 9 – oktabr 2012 – yildagi Xorazm viloyati Xalq deputatlari Kengashi sessiyasidagi nutqidan



bundan shunday xulosaga kelishimiz mumkinki, sayyohlik sohasining holati aholi daromadlariga bevosita bog'liq.

Bundan tashqari mamlakatlarda yuz berayotgan iqtisodiy inqiroz, albatta, uning siyosiy barqarorligiga ham rahna soladi. Buni biz bir qator Yevropa mamlakatlarida sodir bo'layotgan siyosiy inqirozlar orqali ko'rishimiz mumkin. Sayyohlik sohasini tashkil etishda esa eng birinchi va ustuvor omil bu albatta mamlakatda tinchlik, siyosiy barqarorlikni ta'minlashdir.

O'tgan asrda yuz bergan ikkita yirik iqtisodiy inqiroz, ya'ni 1920 – yillar oxiri va 1930 – yillar boshidagi „Buyuk depressiya²“ paytida ham, 70-yillar inqirozida ham ko'pchilik iqtisodchi olimlar energetika tizimidagi inqiroz va yonilg'i narxining keskin ko'tarilishi xalqaro turizmni kasodga uchrashi haqida prognozlar berishgan edi. Ammo bu prognozlar o'zini oqlamadi. Albatta, inqiroz boshqa sohalar kabi sayyohlikka ham jiddiy ta'sir ko'rsatdi: sayyohlar iloji boricha yaqin – atrofdagi obyektlarga sayyohlikka borishardi, sababi yonilg'i narxi oshishi transport harajatlarini ko'paytirgan edi, bundan tashqari, arzonroq mexmonxonalarga talab ortib ketdi, sayohat kunlari qiqarib ketdi. Lekin shunga qaramay sayyohlik sohasi o'sha davrlardagi iqtisodiy inqirozlardan o'tib oldi. Hattoki sohaning biznes turizm tarmog'ida o'sish ham kuzatildi. Sababi inqiroz tufayli ko'pchilik ishbilarmonlar butun jahon bo'ylab hamkorlar izlay boshladi va biznes bo'yicha xalqaro sayohatlar baribir davom etaverdi.

Umuman olganda, yuz bergan iqtisodiy inqirozlar sayyohlik sohasiga juda katta jiddiy zarar yetkazmadi, faqatgina uning o'sish tempi sekinlashdi xolos.

Agar yuqoridagi holatlarni e'tiborga olib uni bugungi kundagi jahon moliyaviy iqtisodiy inqirozidan keyingi holat bilan birlashtiradigan bo'lsak quyidagi xulosalarga kelishimiz mumkin:

- mehmonxonalar va sayyohlarni joylashtirish bilan shug'ullanadigan boshqa tashkilotlar mijozlarni jalb qilishga katta ahamiyat beradilar. Bu mijozlarga hizmat

ko'rsatish sifatini oshishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, hizmat ko'ratish narxлари birmuncha pasayishiga olib kelishi mumkin.

- yangi mehmonxonalar qurishda investorlar uch yulduzli mehmonxonalar qurishga ko'proq e'tibor qaratishadigan bo'lishadi. Sababi bu turdagi mehmonxonalarga har doim talab mavjud. Inqiroz sharoitida esa bu talab yanda

²Sodiqov T.B. Xalqaro turizm biznesi.Ma'ruza matnlari. – N.: «TDIU» 2012, 56b



oshib ketadi. Bundan tashqari qurilish jarayonida mexmonxona tannarxi oshib ketmasligi uchun qurilish harajatlarini optimallashtirishga harakat qilinadi.

Jahon moliyaviy iqtisodiy inqirozi sayyohlik sohasiga ta'sir ko'rsatib, undagi ishtirokchilarning harakati va ular o'rtasidagi o'zaro iqtisodiy munosabatlarga sezilarli ta'sir ko'rsatdi, ularning mavjud qiyin shartlarga moslashishiga turtki bo'ldi, yangi sharoitlarda faoliyat yuritish uchun maxsus strategiyalarni ishlab chiqishga undadi, shu jumladan, inqirozga qarshi choralar ko'rishga ham. Jahon moliyaviy iqtisodiy inqirozi oqibatlarini bartaraf etish uchun bu sohada faoliyat yuritayotgan tashkilotlar va davlat o'rtasida o'zaro hamkorlik asosida ish olib borish juda ham muhim.

Lekin shunga qaramasdan sayyohlik bugungi kunda jahon iqtisodiyotida eng serdaromad sohalaridan biri bo'lib qolmoqda. Albatta mavjud iqtisodiy inqiroz uning o'sish sur'atlarini biroz pasaytirishi mumkin, ammo Butunjahon Turizm Tashkiloti prognozlariga ko'ra mavjud muammolarga qaramasdan bu soha investorlar va tadbirkorlar qisqa vaqt oralig'ida minimal investitsiyalar orqali yaxshi daromad olish mumkin. Respublikamizda sayyohlikning bugungi kundagi holatining tahlili shuni ko'rsatadiki, uning noyob salohiyat va imkoniyatlaridan g'oyatda kam foydalanilmoqda. Bugungi kunda yurtimizda sayyohlikni rivojlantirishda asosiy vazifalardan biri xorijiy investitsiyalarni mumkin qadar ko'proq jalb qilishdan iborat. Bu uchun investorlarni O'zbekistonning ular uchun ayni o'z sarmoyalarini ishonchli sarflashlari mumkin bo'lgan joy ekanligiga ishonтира olish va buni isbotlay olish lozim.

Bevosita xorijiy investitsiyalardan qo'shma korxonalar qurish, turistik komplekslarni hamkorlikda qurish va ulardan foydalanish maqsadida keng ko'lamda jalb qilish, ishlayotgan obyektlarni qayta ta'mirlash va zamonaviylashtirish sayyohlikni rivojlantirishning asosiy jihatlaridan biridir.

Respublikamizda sayyohlikni xorijiy investitsiya bilan ta'minlashning ustuvor yo'nalishlari qatoriga transport, telekommunikatsiyalar, axborot xizmatlari, tadbirkorlik infratuzilmasi va sayyohlikka hizmat ko'rsatishdan tashkil topgan turizm infratuzilmasini shakllantirishni kiritish mumkin. O'zbekistonda jahonda moliyaviy iqtisodiy inqiroz davom etayotgan bir davrda ham sayyohlikni rivojlantirishda katta imkoniyatlarga ega. Serquyosh osmon va serjilo qorli cho'qqilarning ajoyib uyg'unligi, go'zal manzaralar, qulay shart – sharoitlar, tarixiy joylar va qadamjolarining ko'pligi va g'oyatda qulay geografik joylashganligi respublikamizda sayyohlikni rivojlantirish uchun yetarli omildir. Bugungi kunda



sayyohlik sohasining asosiy vazifasi ana shu investitsiyalarni O'zbekistonga jalb qilishdan iboratdir.

Xalqaro Turistik Tashkilotining ma'lumotlariga ko'ra „Buyuk Ipak Yo'li“³ ning asosiy markazlari bo'lgan Samarqand, Buxoro va Xivaga sayohat qilishni

xohlovchilar har yili 10mln kishidan kam bo'lmaydi. Bu faqat Yevropa mamlakatlari aholisidan olingan ma'lumot. Agar har bir sayyoh yurtimizda ko'rsatilgan xizmatlar uchun o'rtacha 500 AQSH dollari qoldirib ketsa, valyuta tushumlarining yillik hajmi 5 mlrd dollardan ortishi mumkin. Yurtimizning tarixiy merosi bu yerga turistlarni jalb qilishning eng muhim omillaridan biridir. sayyoramizda tarixiy boy ammo keng ommaga ma'lum bo'lmagan, yodgorlik obidalari kop bo'lgan joylar juda kam miqdorda. O'zbekiston boy ichki merosi va musaffo tabiiy mintaqalarga ega bo'lgan mamlakatdir. Bu yerda Aleksandr Makedonskiy, Chingizxon va Amir Temur davridan qolgan 4000 dan ortiq tarixiy yodgorliklar mavjud⁴. Farg'ona vodiysi va Toshkent viloyati qorli tog'lar bilan o'ralgan, mamlakatdagi eng xushmanzara tabiiy mintaqalardir. Bu yerlarda chag'i sportini rivojlantirishga ham katta imkoniyatlar mavjud.

Xalqaro sayyohlikda turmahsulotlarning samaradorligini oshirishda quyidagi uchta tamoyil asosiy rol o'ynaydi: ishni aniq maqsadga yo'nalgan holda davom ettirish, yangi rejalarni mo'ljallash va ish faoliyatini muvofiqlashtirib borish.

Xaqiqatdan ham, turmahsulotning bozorda o'z mavqeini ushlab turishga doir tadbirlar ushbu yo'nalishdagi keng qamrovli ishlarni uzluksiz ravishda olib borgandagina ijobiy natija bera boshlashini ilg'or davlatlar tajribasidan ham bilsa bo'ladi. Sayyohlikda reklama ham katta ahamiyatga egadir. Yevropaning turizm rivojlangan mamlakatlari – Buyuk Britaniya, Ispaniya, Fransiyada turli me'yoriy hujjatlar vositasida reklamaga tegishli tashkilotlar tomonidan juda qat'iy nazorat qilinib boriladi. Masalan, O'zbekistonga xorijiy sayyohlarni jalb qilish uchun hunarmandchilik sohasiga doir omillar ancha salmoqli bo'lishi mumkin.

Hunarmandlar yaratgan betakror san'at asarlari insonlarni har doim o'ziga jalb qilib kelgan, shuni hisobga olgan holda O'zbekistonning sayyohlik firmalari o'z reklamalarida ushbu omilga katta e'tibor berishlari kerak. Qilinayotgan har bir reklama bevosita davlat nazorati ostiga olinishi lozim, shunda reklama jonli va ishonchli bo'lib chiqadi. Reklamani to'g'ri tashkil qilgan har bir kompaniya katta miqdorda foyda olishi aniq.

³ Qudratov G'.X., Tuxliyev I.S. Turizm iqtisodiyoti. O'quv qo'llanma – S.:«SISI»2007. 38b

⁴ Pardayev M.Q va boshqalar. Sayyohlik sohasini rivojlantirish imkoniyatlari –«Fan va texnologiya» 2007. 46b



Misrda o'tkazilgan xalqaro seminarida sayyohlikda to'g'ri tashkil qilingan har qanday reklama uchun sarflanadigan 1 AQSH dollari 4 AQSH dollari miqdorida foyda bilan qaytishi ta'kidlab o'tilgan. Reklama kompaniyasining samaradorligini sayyohlarning ishonchi ortishi nuqtai nazaridan yoki mahsulot sotuvi oshishi jihatidan baholash mumkin. O'zbekiston uchun sayyohlik mahsulotlarini reklama qilish bilan bir qatorda sotuvni qo'llab – quvvatlash ham katta ahamiyatga ega. Sotuvni qo'llab – quvvatlash mahsulotni yoki xizmatni xarid qilishni rag'batlantiruvchi qisqa muddatli chora – tadbirlarning amalga oshirilishidir. Rag'batlantiruvchi chora – tadbirlar sayyohlik xizmatlar sotuvini tezlashtirish uchun, ham aloqaning boshqa turlarini qo'llab – quvvatlashga yo'naltirilganda maqsadga muvofiq bo'ladi.

BMT qoshidagi Butunjahon Turizm Tashkilotiga 1993 – yildan beri a'zoliqi, shu yildan boshlab 24 ta davlat bilan bir qatorda „Buyuk Ipak Yo'lida turizm⁵“ loyihasiga a'zo bo'lishi, 2012 -yildan MDH davlatlari o'rtasida Turizm Kengashida ishtirok etishi⁶, bir qator davlatlar bilan sohani ikki tomonlama rivojlantirish bo'yicha xalqaro shartnomalar tuzilganligini misol qilishimiz mumkin.

Uchinchidan, bugungi kunda mavjud jahon moliyaviy – iqtisodiy inqirozi xalqaro sayyohlar orasida eng katta qatlamini tashkil etadigan o'rta tabaqadagi insonlarga ayniqsa katta ta'sir ko'rsatdi. Yonilg'i narxining oshib borishi jahon bo'yicha sayyohlik yo'llanmalarini 2007 – yildan 2008 yilda o'rtacha 20-30% ga oshishiga, 2012 yilga kelib deyarli 50-60% ga oshishiga olib keldi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. Norchayev A.N. Xalqaro sayyohlik rivojlanishning iqtisodiy o'sishga ta'siri. // Turkiston gazetasi. 14 – sentabr. 2009
2. Norchayev A.N., Eshnazarov M.A. Taraqqiyotning muhim bo'g'ini. // Turkistongazetasi. 29 – noyabr. 2006 y
3. Butunjahon Turizm Tashkilotining 2010 - yil turizm sohasi rivojlanishi va uning kelajakdagi prognozi bo'yicha hisoboti. // www.unwto.org, 2010
4. „O'zbekturizm“ MKning 2005 – 2012 – yillarda xizmat ko'rsatish va servis sohasini jadal rivojlantirish dasturi
5. Sodiqov T.B. Xalqaro turizm biznesi. Ma'ruza matnlari. – N.: «TDIU» 2012.
6. Kvartalnov V.A. Туризм. М.: «Финансы и статистика» 2010 – 21b

⁵ Abduvohidov A. Turizm bozori menejmenti. – T.: «TDIU» 2009, 85b

⁶ Butunjahon Turizm Tashkilotining 2010 - yil turizm sohasi rivojlanishi va uning kelajakdagi prognozi bo'yicha hisoboti. // www.unwto.org, 2010



7. Kuskov A.S., Djaladyan Y.A. Основы туризма. Учебник – М.: «КНОРУС» 2008.
8. Norchayev A. Xalqaro turizm. O'quv qo'llanma – T.: «TDIU» 2007 y. 148b
9. Pardayev M.Q va boshqalar. Sayyohlik sohasini rivojlantirish imkoniyatlari – «Fan va texnologiya» 2007.
10. Qudratov G'.X., Tuxliyev I.S. Turizm iqtisodiyoti. O'quv qo'llanma – S.: «SISI» 2007.
11. Abduvohidov A. Turizm bozori menejmenti. – T.: «TDIU» 2009.